

Opleving

Geachte vergadering!

Laat ons blij zijn elkaar opnieuw te zien en te spreken. Onze goede God bracht ons behouden in welstand bijeen. Vurig is de wens dat het saamzijn de saamhorigheid bijzonder mag sterken. Wij moeten zijn als een enige man. Omwille van het beginsel dat ons bindt, en in het belang van de zaak die ter harte gaat. Onze partijdag is onze verjaardag, waarop onze gedachten bovenal uitgaan naar wat nimmermeer verjaart, omdat het van eeuwigheid is.

Behoudens twee kleine overschrijdingen kwamen wij de laatste vijftien jaren als partij bijeen in februari. Deze maand is gebleken na lange ervaring als de beste om onze vergadering te beleggen. In het jaar 1968 evenwel hadden we de partijdag op de negende mei. Dat had zijn reden. Voor een enigermate feestelijke herdenking van het vijftigjarig bestaan van de Staatkundig Gereformeerde Partij ging de begrijpelijke voorkeur uit naar een datum zo dicht mogelijk bij de maand en het dagtal van het tijdstip van de oprichting. Te weten, de vierentwintigste april anno 1918.

Sedert 1968 is de mogelijkheid aanwezig om gedurende de vijftigste verjaring te vieren van gewichtigste gebeurtenissen uit de geschiedenis van de partij. Zolang de partij nog geen honderd jaar bestaat blijft die gelegenheid voortdurend aanwezig. Reeds heel wat kiesverenigingen vierden hun jubeljaar. Indien geen verhindering zich voordeed was ik graag gast en getuige op een avond van jubileum.

Ook andere evenementen verkregen hun vijfde kruisje. Ik weet niet of het aller aandacht trok, maar op de elfde november van het vorig jaar was het precies vijftig jaar geleden dat de nacht van Kersten het nationaal politieke leven fel in beroering bracht. Een maandenlange crisis volgde. Soms stuit je op de uitdrukking: de legendarische nacht van Kersten! Een legende kan dus buiten kijf berusten op een hard historisch feit.

Voor de ouderen in onze partij is het een eigenaardige sensatie te bedenken dat de befaamde nacht van Kersten al weer een halve eeuw

achter ons ligt. Hoe snel gaat de tijd als dit reeds zo lang is geleden, terwijl het nog vers in de herinnering leeft. Voor de meeste jongeren is het echter heus historie. Over toedracht en omstandigheden is destijds uitvoerig geschreven en gewreven. De tijd van de langdurige formatie daarna bood ruimschoots gelegenheid. Immers over de totstandkoming van het nieuwe kabinet viel weinig te melden, omdat dergelijke operaties toentertijd in het diepste geheim werden voltrokken. De kranten moesten gevuld, derhalve boomden na die daar zin in hadden. Dat waren er nog al wat. Voor de SGP was het een principiële zaak. De indruk bestaat bij menigeen dat de toenmalige beide kamerleden van de SGP saampjes de crisis ontketenden. Er waren echter twee en vijftig stemmen debet aan de val van het kabinet Colijn. Het politiek verwijt moet derhalve heel andere frakties treffen. Voor de sociaal en de vrijzinnig democraten was het immers geenszins een kwestie van geweten. Enigszins anders lag het voor de christelijk historischen, die in 1924 een amendement van precies gelijke strekking hadden ingediend. Oud, de geschiedschrijver van de parlementaire geschiedenis tussen beide wereldoorlogen, verwijt de christelijk historischen dat zij niet veel minder dan gewetensbezwaren hadden tegen het gezantschap bij de paus, maar dat hun ministers rustig zaten in kabinetten, die het gezantschap voorstelden of handhaafden. Eerlijk is het dus niet om de verantwoordelijkheid voor die crisis alleen aan de SGP toe te dichten. Bovendien is het onjuist de SGP van verblind anti-papisme toe te dichten. Bovendien is het onjuist de SGP van verblind anti-papisme te betichten. Een amendement naderhand van Ds. Kersten en Ds. Zandt om gelden uit te trekken voor de gezant, die men aanvankelijk rustig liet zitten, onderstreept dit.

Onjuist is de stelling dat Ds. Kersten uit zucht tot obstructie een spaak heeft gestoken in de zegekar van de coalitie. Zijn motivatie was anders en edeler. Ons hoofdbestuurslid, de heer Golverdingen, heeft in zijn lezenswaardig boek "Ds. G.H. Kersten, facetten van zijn leven en werk", gedocumenteerd uiteengezet dat iets anders voorzat. Ds. Kersten achtte het niet van wijsheid te getuigen elk jaar de Kamer voor dezelfde beslissing te plaatsen. Zinnig was het echter de kwestie de nieuw gekozen Kamer voor te leggen. Ds. Kersten hoopte na de schokkende beslissing, die o.a. een blijvende verbreking van de coalitie ten gevolge had, op een wederkeer van ons volk tot Gods Woord. Dan

zou een algehele herleving van het protestantisme niet uitblijven. Was de uitbouw van de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk, die hij met blijdschap en met verwachting volgt, niet een teken van deze herleving? "Ik heb verwachting, dat er opleving komt als de bazuin de oude, echte tonen weer zal doen schallen; ik heb hope, dat de Heere Zijn zegen zal gebieden zo wij ons voor Hem neerbuigen." Tot zover Golverdingen in zijn boek, waarin hij Ds. Kersten zelf aan het woord liet.

De geestelijke herleving waarop Ds. Kersten hoopte - mocht hij? - bleef uit. Een wereldomspannende crisis die uitliep op een verschrikkelijke oorlog greep om zich heen.

Ik meen er goed aan te doen na vijftig jaar deze ingrijpende gebeurtenis uit de parlementaire geschiedenis, waarbij de SGP bijzonder nauw betrokken was, te memoreren.

Vijftig jaren vlogen voorbij. Veel is veranderd. Zelfs bij een aantal roomskatholieken is heden ten dage een gezantschap bij de paus in strijd met wezen en werk van de kerk. De KVP heeft thans niet die machtige en dreigende positie als destijds de Staatspartij. Veel is veranderd. Maar parallellen zijn er en bepaalde dingen gelden op enigszins gelijke manier onverkort. Ik deel niet de opvatting van de overheersende geesten van onze tijd, dat geschiedenis er weinig toe doet, aangezien die weinig leert voor het heden. Me dunkt dat de historie zich in veel sterkere mate herhaalt, naarmate men daar minder van wil weten en naarmate men hardnekkiger de geschiedenis verdringt. Een wereldomspannende crisis, op de voet gevolgd door een mondiale oorlog, greep om zich heen.

Opnieuw schoten wij plots in de kille mistbank van een economische crisis. Herhaalt zich de geschiedenis? Heeft de geleerde gelijk die beweert dat de mensheid door de loop der eeuwen het doen moet met slechts enkele ideeën en gedachten, zij het telkens iets anders aangekleed. Mogen wij zijn stelling uitbreiden en zeggen dat karige thema's steeds weer op de agenda komen? Dit is een aspect van de zondeval. Op het eerste gezicht treft de overeenkomst. Het was premier Den Uyl zelf die herinnerde aan de jaren dertig. Onze premier heeft telkens van die spontane opwellingen. Naderhand poogt men de gelijkenissen weg te poetsen. Er zijn immers wel degelijk verschillen te signaleren. Die

zucht om de verschilpunten op te vijzelen vloeit voort uit een misplaatst gevoel van uitverkorenheid. Wij zijn zo uniek immers en onze situatie is apart als nooit tevoren. Dat leidt tot een kwalijke apartheids-politiek. Hebben onze economische leidlieden niet een soort economische antislipcursus gevolgd? Vandaar dat wij thans liever spreken van recessie dan van crisis. Of dit voldoende soulaas biedt is zeer de vraag. In elk geval worstelen wij met een getal van ruim tweehonderd duizend werklozen. Dit aantal is door versluiering bovendien geflatteerd. Ook de term arbeidsreserve maakt het beeld geenszins gunstiger.

Bij de algemene politieke en financiële beschouwingen over de Rijksbegroting 1976 wees ik namens onze fractie op een vijftal overeenkomsten.

Ook in de jaren dertig waren aanvankelijk de verwachtingen hoog gespannen dat internationaal beraad de oplossing zou aandragen. Als toen was de klacht over jeugdwerkloosheid acuut. De geestelijke gevolgen van de crisis waren ook destijds niet van de lucht. Evenzeer als in de jaren dertig werden verwachtingen van bescheiden herstel meer dan eens de bodem ingeslagen. Ook veertig jaar geleden leefde de behoefte om de christelijke grondslagen van de samenleving te versterken en te beveiligen. De vergruizelde coalitie miste daartoe de kracht evenals heden de poging om via een christelijke democratische actie, het CDA, die maar niet gestalte wil aannemen, bedoelde grondslagen tot een hechte en reële basis te formeren. Het is niet de bedoeling een uitvoerig dispuut op te zetten over de vraag tot welke hoogte onze recessie overeenstemt met de crisis die op enkele jaren na vijftig jaar geleden zijn entree maakte. Een crisis is onze recessie in elk geval. Het heeft geen zin ons direct blij te maken over tekenen van opleving. In de eerste plaats doen die zich nog in andere landen voor, indien ze al die naam verdienen. Daarbij mag niet uit het oog verloren raken dat aldaar ook andere politiek werd gepleegd. Immers wanneer van herstel sprake is moeten wij dat niet verwisselen met het verschijnsel dat vallende voorwerpen eerst een of meer keren omhoog stuiteren alvorens ze definitief op een lager niveau blijven liggen.

Veelbetekenend is ongetwijfeld dat deskundigen verzekeren dat wij er niet te vast op rekenen moeten dat het allemaal weer wordt als het voor kort was. De Minister-president heeft onlangs hardop gedacht over maatregelen, die moeten bijdragen tot de noodzakelijke tien miljard

bezuiniging voor 1980. Zijn uitspraken hebben heel wat stof doen opwaaien. Bij velen heeft hij daarmee geen eer ingelegd. Dat doet er minder toe, maar het ledenregister van zijn partij gaat er daardoor ook zuiniger uitzien. Vermoedelijk heeft Den Uyl de rauwe knollen op de groentemarkt ingeslagen en op de tafel van zijn kabinet geslingerd. De koks onder zijn collega's ministers moeten er nu maar eetbare gerechten van maken. De grote vraag blijft intussen of het kabinet, toen het aantrad, zijn politieke lied niet te hoog heeft ingezet. Er is op dat ogenblik erg enthousiast gedaan over de waarlijk progressieve begroting en het eindelijk vooruitstrevende beleid. Later is het altijd moeilijk terug te krabbelen. Wanneer een of ander ministerie aan het bewind is, beroept het zich op zijn regeerprogram. Wat horen wij nog van het befaamde Keerpunt, dat ruimschoots in het kabinetsprogram is verwerkt? Wij van onze kant houden het nog steeds op het bondige beleidsdoel van twee jaar geleden. Ons Keerpunt heet wederkeer! Dat heeft in geen enkel opzicht aan urgentie ingeboet.

Er is nog een reden waarom het allemaal niet gemakkelijk weer wordt als het voor kort was. De eisen voor het leefmilieu worden steeds dringender.

Men moet echter wel bedenken dat het onmogelijk is alles te hebben: een hoog peil van welvaart en een maximaal milieu. Het is een bekend verschijnsel dat een bepaald beleidsdoel dat komt bovendrijven een tiranniek dogma wordt, dat andere beleidsdoelen compleet uit het nest dringt. Al te goed is buurmans gek. Al te perfectionistisch is dat al evenzo. Laten milieu-ijveraars niet bedrijfsblind zijn. Er is stellig een milieu-klimaat, doch er bestaat ook een economisch klimaat, dat zich niet straffeloos laat verwaarlozen. Wij kunnen zo radicaal zijn dat wij ons radicaal uit de markt prijzen. Daarbij komt de typische eigenaardigheid dat een aantal actiegroepen daarenboven hun eigen collectieve stokpaard-belangen dermate belangrijk achten dat daarvoor kostbare uitzonderingen moeten worden gemaakt. Op die manier komen wij nimmer uit de impasse.

Het is de verdienste van de inmiddels beroemde negen ondernemers dat zij op vrij evenwichtige wijze het economisch klimaat aan de orde stellen door hun openbrief. Het is alleen jammer dat dergelijke initiatieven leiden tot voorspelbare reacties. Wij hoefden echt de krant niet op

te slaan om te weten hoe bij voorbeeld vakbonden en diverse politieke partijen, al naar nuances, daar hun antwoord voor klaar hadden. Men ontdekte bijvoorbeeld dat de brief geboren werd aan de diner-tafel. Het was een kleine stap om de kwalificatie borrelpraat te bedenken. Als wij weten dat het getuigenis van de Geest werd afgedaan als uiting van mensen vol zoete wijn, hoeft het allerminst te verbazen dat gewoon menselijke overwegingen worden bejegend als gebeurt. Er zijn kwalen waar iemand, zoals dat heet, oud mee kan worden. Vermoedelijk vindt men dat dit navenant geldt van het euvel van de inflatie. Wij zijn genoegzaam bewoners van het lage land om te beseffen dat een kruik water althans ten langen leste bezwijkt en wij zijn een voldoende zeevarend volk om te weten, dat de wal uiteindelijk het schip keert. Dat levert ook keerpunten op.

De noodzakelijkheid dient zich aan dat de Overheid zich erop toelegt efficiënte uitgavenbeperkingen te vinden. Er liggen al voorstellen genoeg op tafel. Uiteraard is het aspect van de werkgelegenheid van doorslaggevende aard, aangezien vermindering van de éne post noodzakelijkerwijs elders in verhogingen kan resulteren. Wij achten het onontkoombaar dat de collectieve voorzieningen op de helling komen. Het gaat niet om de vraag of wij allen die in aanmerking komen voorzieningen misgunnen. Wanneer het totale beeld zich wijzigt moet deze sector in heroverwegingen worden betrokken. Het hele complex moet tenslotte betaalbaar blijven. De algehele druk van zware lasten moet verminderd worden. Dat lijkt ons een eis. Wij willen niet verhelen dat er onzerzijds immer ernstige bezwaren hebben geleefd en nog onverzwakt leven tegen het karakter van vele sociale wetten. Vanzelfsprekend verdient uiterste aandacht het misbruik en oneigenlijk gebruik van een aantal voorzieningen. Juist in een periode van neergang komen de schadelijke en de onbillijke effecten des te scherper en schrijnender aan de orde. Wij denken daarbij onder meer aan het criterium van passende arbeid.

Onaanvaardbaar is het echter wanneer een uitgesproken politieke doelstelling leiding geeft aan lastenvermindering en uitgavenbeperking. Het klinkt wel aantrekkelijk, wanneer wij van de nood een deugd willen maken. Het zou evenwel kunnen neerkomen op een ondeugd. Immers er wordt naar ons inzicht te vaak gezinspeeld op nivellering. Een kritische beschouwing van inkomens lijkt ons niet verboden, doch een spe-

cifieke partijpolitiek oogmerk zou evenzeer als misbruik of oneigenlijk gebruik van de situatie kunnen gelden. Het is een nationale nood, waarvoor zoveel mogelijk een nationaal aanvaardbare oplossing de voorkeur verdient. Samengevat willen wij er ons voor inzetten dat het economisch klimaat wordt verbeterd, waarbij bijzonder de bereidheid tot investeringen aandacht vergt. Het behoeft geen betoog dat het werkgelegenheidsaspect maatgevend behoort te wezen. De Overheid moet daarvoor het uiterste doen om eigen uitgaven tot het meest aanvaardbare terug te dringen.

Het gaat ons daarbij niet in het minst om de positie van de middenstanders en kleine ondernemers in de diverse sectoren. Al te lang zijn zij kinderen van de rekening. Wanneer wij het pleit voeren voor een gezond economisch klimaat dan moet dit ook leefbaar zijn voor deze groeperingen. Ooit vertelde iemand me dat hij de middelste was in het gezin, waarin hij opgroeide. Vaak viel het besluit, dat al naar gelang dit de oudste en dat de jongste maar moest te beurt vallen, zodat hij erbuiten viel. Bij minder aangename activiteiten waren veelal of de beide oudsten of de beiden jongsten aangewezen, zodat voor hem de dubbele last was weggelegd. Ik laat het verhaal het verhaal. Niettemin zal het de middenstander aanspreken.

Ons grote bezwaar tegen de huidige gang van zaken in het politieke bedrijf laat zich als het volgt verwoorden. Ondanks de dikwijls herhaalde lippendienst aan gewenste decentralisatie en verschuiving van beslissingen naar lager niveau moeten talloze aangelegenheden veel te vaak over die ene overheidsschijf lopen, die hoe langer hoe doller draait. Het resultaat komt erop neer dat steeds toenemende groepen dringen, dreinen en drammen om middelen uit de overheidskraan. De grote meerderheid vergeet dat inkomsten en uitgaven degelijk tegen elkaar moeten worden afgewogen. In dit opzicht ontbreekt het aan bevindelijke ervaring. Het besef van kosten en baten gaat teloor. Er zijn weerstanden losgemaakt tegen het begrip particulier initiatief. Dit is een vies woord aan het worden. Waar het echter in wezen om gaat is de persoonlijke verantwoordelijkheid.

Dit wordt een bloedarm begrip in de sterke vlucht naar alle mogelijke collectieve regelingen. Weliswaar moet het individu via de witheet

gloeiende as van democratische besluitvorming aan zijn trekken komen. Dit wordt zodoende een overbelasting. Ook democratie kent zijn grenzen. Bovendien wordt het een taaie en saaie affaire. Positieve vulling van een inhoudsvolle persoonlijke verantwoordelijkheid lijkt ons een zinvolle en voldoeninggevende afwikkeling van zaken. Topzware organisatie op collectieve leest geschoeid lijdt aan het lastige euvel, dat tot overmaat veelal de voorstanders uitgaan van een onwezenlijke opvatting van de goedheid van de mens. Deze beschouwing is bedrieglijk optimistisch. De SGP acht zich gebonden aan haar schriftuurlijk en beproefd beginsel uitdrukkelijk rekening te houden met het gegeven, dat de mens zondig is en tot alle kwaad geneigd en in staat. Menigeen vindt het geloof in de Schriften een illusie. De overtuiging van 's mensen zondigheid is evenwel een uitermate realistische zaak. Dat geeft aan onze politiek, hoe ook verguisd, onmiskenbaar het accent van werkelijkheidszin. Dit mag gezegd.

Wij zullen ons krachtig teweerstellen tegen nivellering uit ideologische motieven. Dat wordt rek- en hakwerk op het bed van Procrustus. Het is een taktiek om dit soort maatregelen, alsook allerhande ingrijpende wijzigingen in de ondernemingsstructuur, als troostprijs te offeren nu er in de loonsfeer weinig muziek zit. Het omgekeerde was natuurlijk evengoed fout om te duchten wijzigingen af te kopen met loonsverhogingen. Het kwaad straft zichzelf. De veranderingen moeten op eigen merites tot stand komen. We kunnen niet werken met surrogaten. Dat levert teleurstellingen op.

Druiven kunnen zuur zijn. Bij gebrek aan materiële welvaart prijzen de economische en politieke smaakmakers de soberheidskuur aan. Dit valt tegen voor categorieën, die nog niet niet voldoende de welvaart geproefd hebben. Dikwijls is dat de gang van zaken. De hardlopers, die de top reeds bereikten en het vergezicht aanschouwden, komen terug en zeggen tegen de nakomers: Keer maar om, er is niet veel aan, het viel tegen. Op hun gezag moet je dat maar geloven. Keer maar om, wordt het nieuwe keerpunt. Progressief betekent volgens de laatste mode: terugschakelen.

Let wel, wij hebben daartegen geen bezwaar, allermintst geen principiële bedenking. Voorheen reeds hebben we gewaarschuwd tegen revolutieconstructies in de welvaartsopbouw. Toen was je spelbreker als je dat

zei. Het is er intussen niet gemakkelijker op geworden voor de progressieve vooruitgangsapostelen. Wij kennen een betere apostel. De apostel die uitsprak dat hij wist wat het was overvloed te hebben en gebrek te lijden. In alles was hij onderwezen. Onze maatschappijbeschouwing belooft paradijs noch heilstaat op deze oude aarde. Godsdienst heet opium voor het volk. Ik acht het echter overeenkomstig de waarheid dat ideologie opium is voor het volk. Socialisme en communisme houden ons aan het lijntje. Het is niet excelsior. Meer kennen en beter technisch kunnen leveren wellicht meer gerief op, doch geenszins geluk, wel heel vaak smart. De weg gaat niet, generaal genomen, met kleine tijdelijke inzinkingen opwaarts. Als seizoenen wisselen tijden van voorspoed en tegenslag elkaar af. Het gaat erom dat wij geoefend worden. Dankbaarheid in voorspoed en geduld in tegenspoed. Hebben wij niet, wie weet hoe jong nog, leren bidden gelijk het behoort: "O Heere, wij danken U van harte, voor nooddrift en voor overvloed"? Wat voor de mens van deze wereld hoofdzaak is, wordt bijkomstig, ofschoon helemaal niet onbelangrijk. Wij danken u van harte voor nooddrift en voor overvloed. Wij hoeven niet alles hier, en niet alles direct te hebben. De politiek zou van enorme krampachtigheid verlost worden, wanneer dit besef bij velen doorbrak. Zo horen we maar eens, dat wij best voor de ware doorbraak zijn. Het is om het er van op de zenuwen te krijgen, wanneer al onze verwachtingen en verlangens op éne doorgescheurde en geannuleerde kaart staan. Want dan is onze tijd adembenemend kort. De duivel is daarover al woedend.

Vijftig jaar geleden ging Ds. Kerstens hoop niet in vervulling. Er kwam geen herleving van de religieuze mentaliteit, die eenmaal onze volkskracht uitmaakte en die het volk typeerde toen het de zelfstandigheid verwierf. Het vertrouwen waaraan ons volkslied uitdrukking geeft. Er kwam geen opleving. Wel een wereldomspannende crisis, die uitliep op een mondiale en totale oorlog. Thans zijn oorlogsgevaaren niet afwezig. Wij moeten onszelf niet bedriegen. Er smeulen locale geweldshaarden, waar de vlammen soms uitslaan. Uiterste wijsheid moeten de diplomaten aan de dag leggen, die de wereldpolitiek maken. Doch het is meer zegen dan wijsheid, en die wijsheid is zelf ook reeds zegen. Gelet op het naar de hemel schreiend verval en het bederf van goede zeden en tucht, hebben wij geen grond om te hopen dat boze oordelen, war het oorlogsgeweld er een van is, uitblijven. God moge een explosie van

niemand en niets ontziend geweld genadig verhoeden. Ontwapeningsonderhandelingen achten wij op zich zelf geen ijdele bezigheden. De hevigste spanningen kunnen verminderen. De krankzinnige bewapeningswedloop wordt mogelijk ietwat afgeremd. Eenzijdige terzijdestelling van het defensief potentieel staat ons niet vrij. Velen gaan er van uit dat een tirannieke overheersing verkieselijker is dan wrede vernietiging. Voor hen is het aardse leven een en al. Wij duchten totalitair gezag, omdat dit niet slechts het minste, het lichaam, kan doden, maar vooral zich erop toelegt de ziel van ons en van onze kinderen te verderven. Ter wille van de vrijheid, die werkelijk tot haar recht komt wanneer wij die aanwenden om God overeenkomstig Zijn Wil en Woord te dienen, vinden wij een vertrouwenswaardige verdediging van lijf en land een belangrijke eis."Er werd aan bezuinigen alleen, en als men bezuinigd had, aan verder bezuinigen gedacht," beschrijft Groen van Prinsterer het stadhoudersloos tijdperk. Wij mogen onze grote historicus en politicus, wiens leugen overigens was: "Een staatsman niet! Een evangeliebelijder," wel in hoge eer houden. In mei van dit jaar hopen wij zijn honderdjarige sterfdag te gedenken. Werd de geest die hem dreef vaardig over ons, en kregen zijn beschouwingen beslag? Wanneer wij ons verdiepen in zijn geschriften is het of hij ook de dwaasheid en tuimelgeest van onze tijd haarscherp analyseert. Het zou een heel lief ding waard zijn, wanneer uit eerbied en waardering voor alles wat Groen van Prinsterer heeft betekend en gepresteerd niet aan zijn nagedachtenis allerhande eigenzinnige en betweterig lovende woorden werden gespendeerd, doch dat er lang en aandachtig en vruchtbaar naar hem geluisterd werd, opdat men van de Groenherdenking anno 1976 achteraf zegt, met een variant op zijn woorden, "Er werd aan luisteren alleen, en als men geluisterd had aan verder luisteren gedaan." Wanneer hij het revolutionaire tijdvak 1795-1813 weergeeft schrijft hij: "In de christelijke liefde ligt de ware humaniteit, erkenning der regten van de mens. De filantropie - horizontalisme tegenwoordig - werd losgemaakt van hetgeen daaraan levenskracht geeft. Men wilde als God, niet onder God zijn. Van zonde was geen sprake meer, wel van een onbedorven en doorontwikkeling, volmaakbare mensheid. Aldus werden, uit het kwalijk begrepen Evangelie zelf, gronden van mensverheffing te berde gebracht, wapens ter bestrijding van het Evangelie gesmeed. Is er geen zonde, dan ligt de oorzaak van het kwaad niet in de mens, die goed is, maar in de regeringsvorm, in het gemis van volksregering, in het bederf

der samenleving door priesterbedrog en dwingelandij.” Ik zou wel aan het citeren kunnen blijven. Dat van kwalijk begrepen Evangelie, waaruit wapens tegen het Evangelie zelf gesmeed worden, hoe raak. Dat mag hoognodig bedacht als men de mond vol heeft van Evangelische inspiratie. Ik zou wensen een explosie van grondige kennis van Groens geschriften. Dat zou een opleving brengen in Nederlands ongeloofs-brouwerij. Een geslacht in de geest en in de kracht van Groen. Hoe luid en heerlijk zou hij spreken, nadat hij was gestorven. Gestorven in tweerlei zin. Laten wij geen graven bouwen, maar laat hij leven in ons als in echte nazaten.

De meeste keren sprak ik vrij uitvoerig over de wereldsituatie. Ditmaal heb ik, en dat niet zonder grote oorzaak, vele woorden bestemd aan de economische situatie. Ik vermeld slechts dat wel en wee van de wereld heen en weer en op en neer gaan, als het ware met de aanwijzing-verstreckende luchtbellen, zoals dat ook door het waterpasgereedschap van de timmerman gebeurt, in het driehoekscommunicatiecircuit tussen Washington, Moskou en Peking. Het “wie met wie tegen wie” houdt velen angstig bezig. Terecht, omdat daar veel van af hangt.

Voorts wachten wij op het aflossen van de wacht in alle drie grote landen. Vooral de presidentsverkiezingen in Amerika zijn van betekenis, juist omdat die doen en laten in het wereldpolitiekbedrijf van de huidige president beheersen. Amerika heeft niet zijn krachtigste periode. Watergate en Vietnam zijn trauma's, de vuile was van de Inlichtingendienst, die wij overigens niet schoonpraten, hangt buiten en de volijverige politieagent van weleer lijkt nog slechts op een agent, die het wereldverkeer nog wat probeert te regelen. De agent wordt bovendien angstvallig aan de jas vastgehouden door een overbezorgde senaat. De rest van de wereld moet oppassen om niet te veranderen in een spinnerij, waarin het communisme als buitenlandse werknemer grote klossen garen fabriceert. De olielanden geraken in goeden doen. Zij moeten echter nog wel in deze hun rol groeien. Afrika wankelt overend op eigen voeten. Dit continent wil wel geholpen worden, maar of het nieuwe bazen duldt is een vraag zowel voor die er naar solliciteren als die dit vrezen. Europa blijft zichzelf in onderlinge verdeeldheden. De Oneindige Staten van Europa. De wegen van Spanje en Portugal naar democratie zijn uiterst hobbelachtig en soms bloedig. Een nieuw noord-zuid tegenstelling ontstond tussen de Europese socialistische

partijen over de vraag of er en hoe er met de communisten kan worden samengewerkt. De Volksfrontgedachte leeft stellig bij sommigen, doch gelukkig niet bij allen en nog geenszins bij de machtigen onder hen. Geen dag zonder nieuwe berichten over Israël in confrontatie met de Arabische omwonenden. De anti-Zionisme-motie in de VN, waarheen het conflict is overgebracht, was een toppunt van zaak op de kop. Het Zionisme als reactie op racisme, thans gebrandijzerd als baarlijk racisme bij uitstek. Van Israël geldt, wie weet eerlang, nu ook de Verenigde Staten zich gereserveerder opstellen: "De hand van allen tegen hem." Bidt om de vrede van Jeruzalem. Dat is het schriftuurlijke gebed voor de wereldvrede.

Vorig jaar verkreeg Suriname na allerlei emotionele taferelen de zelfstandigheid. De omstandigheden, waaronder de onafhankelijkheid gestalte aannam, waren buitengewoon zorgwekkend. Tenslotte stemde de SGP tegen het desbetreffende wetsvoorstel en wij waren, zeker in de Eerste Kamer, niet de enigen. Erfenissen bleven over in eigen land zoals eveneens van Indonesië, dat al vele jaren geleden de nationale zelfstandigheid verwierf. De decembermaand met de zwaar dramatische gijzelingen te Wijster en Amsterdam zullen ons nog lang heugen en bezighouden.

De Spaanse onafhankelijkheidsstrijders dreven ministers in vervoering en solidariteit naar het Domplein, de Zuid-Molukse onafhankelijkheidsstrijders joegen van diezelfde ministers met zware bezorgdheden het beleidscentrum in voor weken. Op een afstand kun je makkelijker enthousiast zijn dan wanneer het op eigen territorium zich afspeelt. Het kabinet heeft soms wel nonchalant gedaan over wat voor de Zuid-Molukkers een existentiële aangelegenheid is. De Antillen beginnen ook te denken over zelfbeheer. De vraag is samen uit, samen thuis ofwel samen onder uitheems gezag, samen één nationaal tehuis. Ik wil me huiselijk uitdrukken. Wanneer de kinderen uitvliegen en zelfstandig worden zijn de oudelui nog lang niet van hen af en nog lang niet zonder zorgen over hen. Vaak zijn de moeilijkheden groter.

Vijftig jaar geleden zag Ds. Kersten uit naar een opleving van de nationale volkskracht en de religie vertolkt als neergelegd in de Nederlandse Geloofsbelijdenis. De crisis kwam en de verbrokkeling in partijen en partijtjes was verontrustend. Alweer zijn ook thans veelvouden van

groeperingen bij de kiesraad ingeschreven. Alle aspiranten zijn nog geen serieuze gegadigden, maar het is niet uitgesloten dat de kiezers uitvoerige keuzemogelijkheden zullen worden geboden. Temeer omdat de verstandhouding tussen samenwerkende partijen en tussen stromingen binnen een aantal partijen verslechtert.

Toen het kabinet het levenslicht aanschouwde had de PvdA een sterke neiging ver naar links over te hellen. Uit de NAVO weg en soortgelijke leuzen hadden het hart van deze partij gestolen. De partij radicalen ging het niet links genoeg. Die verkneuterden zich. Het is mogelijk een van de laatste verdiensten van zijn club geweest, dat de partij van Van Mierlo de PvdA in het lood heeft getrokken. Wie moet straks de PvdA voor wankeling naar links behoeden? De confessionelen met de christelijk historische erbij?

Reeds heeft de PPR aan de CHU laten weten dat het voor hen een kwestie is van jullie erin, wij er uit, of wij er in, jullie er uit, maar in elk geval "wij samen met jullie niet gezien." Hieruit blijkt dat de Kabinetsformatie 1977 in de eerste maanden van 1976 al driftig op gang is gekomen. De liefde tussen de PvdA en de PPR is met sprongen gedaald na de smadelijke aftocht van PPR wegwerp-wethouder Van Duyn, eens provo en naderhand nog eens kabouter. In allerlei nationaal politieke vraagstukken, die het ondernemingsbestel betreffen, jagen de radicalen als dollen met de knuppel achter de socialisten aan.

Het CDA kwam tot aan de geboorte, maar kracht om te baren ontbreekt. Lag ooit een schip, rokend en smokend, zolang voor de haven zonder binnen te kunnen komen? Stond ooit een trein zolang vlak voor het perron te wachten zonder de ongeldige reizigers in staat te stellen in te stappen?

Wat zal een eventueel CDA, wanneer het er wellicht tot eigen stomme verbazing nog eens komt, kunnen bijdragen aan de nationale politiek? Zal men beginnen ruzie te maken over de vraag of men de letter C kan missen als kiespijn? De KVP-ers kennen het klappen van de zweep, want hoelang is er al niet tegen de letter K storm gelopen? Het voordeel kan zijn één grote of grotere partij. Maar er kan ook wel eens één grote linker- en één grote rechtervleugel ontstaan. Het "enerzijds en anderzijds" zal de redevoeringen uit deze hoek dus blijven doorspekken. Dat zijn de contouren van het vaderlands partijwezen. Het is verdrietig dat de eventueel straks nog overgebleven protestantse partijen klein en

verbrokken blijven. Het is niet verstandig alle op één hoop te drijven alsof er geen verschilpunten zijn, en alsof ieder niet uit een eigen hoek komt en een eigen geschiedenis achter zich heeft. Wij zien het hoe moeilijk het verloopt met de wording van het christelijk democratisch appel, hoewel de groeperingen jarenlang samenwerkten en vijftig jaar geleden tot de nacht van Kersten een coalitie vormden. Maar de tijden zijn hoogst ernstig en de gevaren zijn geenszins gering te achten, die allen gemeenschappelijk bedreigen. Samen in één woning hoeft de oplossing niet te zijn. Daarom kunnen we toch nog wel de beste burens zijn in een dubbelhuis. Het zou te betreuren zijn, wanneer er nog meer versnippering ontstaat. De ervaring leert niet slechts dat verwante partijen vrijwel steeds hun stem gelijk uitbrengen, maar bovendien dat zij dit dikwijls met nagenoeg eendere motivering op verwante gronden doen, al zingt elk vogeltje zoals dat gebekt is. Juist omdat tonen en hoogten elkaar naderen komen de geluiden vaag en ietwat gebroken over. We moeten in deze niets forceren. Met overeenstemming verloopt het als volgens een zegswijze met geestigheid. Die laatste wordt meer verrassend gevonden, naarmate men minder krampachtig ernaar tracht. Dan is het echte er immers juist af. Ik stel met nadruk dat het schadelijk en onwaarachtig is meer eenheid voor te wenden dan bestaat, maar op dezelfde wijze en in gelijke mate geldt dat het even afkeurenswaardig en verkeerd is meer verdeeldheid te suggereren dan werkelijk aanwezig is. Laten wij gemeenschappelijk ons verweren waar wij gemeenschappelijk worden bedreigd. Het ziet er jammer genoeg naar uit dat de verwarring en verdeeldheid toenemen, naarmate de gevaren groeien.

Nog minder is het in orde, wanneer in eigen gelederen verschillen worden opgeblazen. Er moet een zekere mate van verscheidenheid kunnen bestaan. Dat hoeft niet direct ontrouw aan het beginsel en afwijking daarvan te heten. Het is niet nodig terstond messen te slijpen om verschilpunten van niet fundamenteel gewicht te beslechten. Nijd of twist mogen ons niet verkloeken. Omwille van het éne beginsel, dat ons allen lief is, willen wij de heilheid van de partij zoeken.

Vele vraagstukken vragen om een positiebepaling. Vraagstukken niet direct van principiële karakter. Zij kunnen echter voor het principiële wel zwaar wegende consequenties hebben. Ik denk aan de afsluiting van

de Oosterschelde, een prestigekwestie van eerste orde. De SGP heeft voor alle dingen onomwonden de veiligheid van de bewoners van het betreffende gebied nagejaagd. Steeds opnieuw wordt een kostbaar onderzoek tegen de beslissing gegooid. Het lijkt erop dat partijen wat ze, onnodig, als een persoonlijke nederlaag beschouwen, want dan hebben zij het ernaar gemaakt, zo duur mogelijk willen verkopen. Moeten wij naar de landschapsparken toe? Zal de beraamde bestuurlijke reorganisatie werkelijk spreiding van macht gaan worden of loopt het uit op een staaltje van herindeel- en heers-politiek? Te waarden is dat in de huidige plannen de langzamerhand beruchte vierde bestuurslaag niet voorkomt. Voorzover echter duidelijk wordt zal de greep in de takenportefeuille van de gemeenten groter zijn dan de overdracht van bevoegdheden van het Rijk aan de provincies nieuwe stijl. Het is verre van mij volledigheid na te streven. Ter illustratie noemde ik enkele dingen die - zoals dat heet - spelen. Soms denk je wel eens dat zij rondspoken in ons politiek leefwereldje.

Echter zijn er ook tal van vraagstukken die directe dreigingen vertonen en onze principiële verworvenheden op de tocht zetten. Dit viel te verwachten. Immers wanneer christelijke levensvisies hun houvast op harten en gevoelens verliezen zijn andere overtuigingen en beschouwingen graag genegen de vacature te vervullen. De boventoon voeren opvattingen van anarchistische, atheïstische, marxistische en neo-marxistische geaardheid. Jammer genoeg menen vele christenen, dat de tijd dringend oplegt dat wij evangelische noties aanlengen met marxistische en neo-marxistische opvattingen, zodat er een apart mengelmoes ontstaat. We kunnen dienaangaande in de Bijbel verhelderende woorden lezen. Gesproken wordt in de Schrift van de koppige wijn van afgoderij en hoerij. Paulus spreekt van de vergelding van de dwaling, waarbij de kanttekenaren noteren dat de afgodendienst die geestelijke hoerij is gewoonlijk door God gestraft wordt met lichamelijke hoerij zoals men in het algemeen die twee zonden bij elkander ziet hoeren. Ik zou willen toevoegen: Regeren tegen de twee tafelen van Gods Wet in.

De moderne theologie, die niet verder wil kijken dan de lengte van de hoogmoedige en eigenwijze neus en van Gods leefwereld en werkelijkheid niet horen wil, heeft bij gebrek aan Godsbesef het eerste en grote gebod laten samenvallen met het tweede. Waar we de naaste dienen en

liefhebben is God en dat is al God. En verder, zegt de dwaas, is er geen God. De dimensies zijn weggefallen. Vandaar ook dat een doodgewone uitspraak namelijk: Er is geen afstand meer, plots een onvermoede diepte van zin kan krijgen. In onze tijd van vervlakking en nivellering wonen wij ook geestelijk in bungalows. Op de begane grond. Het geestelijke kwaad straft zichzelf met het lichamelijke. Het verloop van zeer veel om ons heen is er om deze stelling duidelijk constateerbaar te bewijzen. De opvattingen van alles wat eerbaar en eerlijk, betamelijk en onbetamelijk is, lopen zo ver uiteen en zijn dermate bont en verscheiden dat de overheid bij volslagen gebrek aan gemeenschappelijke opinie geen enkele taak zegt te hebben. Ieder mag doen wat goed is in eigen oog. Allerhande maatschappijvernieuwende activiteiten maken, getoetst aan de normen van Gods Woord, de indruk maatschappijvernielende te zijn.

We verbazen ons dat mensen ontroerd zijn over een moerasplantje, en tegelijk met abortus en euthanasie niet de minste moeilijkheden hebben. Is dit niet de achtergrond dat zij ook het menselijk leven als dierlijk, als gewoon natuurlijk beschouwen? Mensen zien zichzelf als onkruid dat verdelgd wordt en driftig weggewied. De goddelozen groeien als het kruid. Ze hebben zich niet te beklagen, want dit hebben zij gewild en in praktijk gebracht. Zonder God is zonder hoop. Dat heeft Paulus terecht opgemerkt. Het hele geestelijke klimaat is bedorven. Ook dat moeten we bedenken. Wij willen nog wel eens toornen op toestanden en praktijken, doch laat ons nooit vergeten en over het hoofd zien hoe eenzaam en verlaten, geestelijk dakloos en onbeschermd, verweesd en wezenloos de mensen van deze dag in het oneindig lege en kille heelal staan, dicht op elkaar gedrukt op wat in ruimte een kluitje maar blijkt. Zeker zijn er dreigende gevaren. Wat vertrouwd aandeed wordt weggevaagd. Wij denken aan wetgeving, die het zedelijk leven in verantwoorde banen moet leiden. Aan gezag dat zich niet meer verstaanbaar kan maken. Aan indoctrinatie, die maar voortzweeft en aan alles wat los komt op terreinen van onderwijs, ontwikkeling en wat cultuur wil zijn. Dreigt ons christelijk onderwijs niet meegesleurd te worden door krachten die er op losgelaten worden? Welke geestelijke basis is er voor wat basisonderwijs genoemd wordt?

Aan gedreven criminaliteit, explosief geweld en onvrede die voor geen rede vatbaar is.

Aan een wereld van ongerechtigheid die vervaarlijk op ons afkomt. Beseffen wij ook wel dat dit alles zwak en erbarmelijk is in alle ogen-schijnlijke almachtigheid?

Hoe zouden we vervuld van vrede die alle verstand te boven gaat die haatdragende wereld tegemoet willen treden in andere kracht dan die van onszelf is. Dat is de diepste intentie van wat waarachtige christelijke politiek moet zijn.

Christelijke politiek in meest ware zin van het woord moet te kennen geven: Ik vermag alle dingen door Christus, die kracht en wijsheid geeft.

Gij vertolkster van goede boodschap, hef uw stem op met macht, hef ze op, vrees niet, zeg: Zie hier is uw God! In mijn bedoelen, in mijn handen, mijn mond, mijn ogen. Hier is uw God, omdat Zijn kracht in mijn zwakheid wil volbracht worden.

Echte christelijke politiek wil Christus present maken in het midden van een verwarde maatschappij.

Er is wel gezegd dat levensbeschouwelijke beginselpolitiek, confessioneel bepaalde staatkunde, de tijd heeft gehad. De emancipatie, die het doel was, is bereikt. Nu gaat het om andere maatschappelijke vraagstukken en om sociale en vooral materiële strevingen. Ik heb de gedachte dat daaraan ook het eind te zien is. Ook die emancipatie krijgt haar beslag. Opnieuw is er vraag naar geestelijke zin en naar immaterieel goed dat betere bevrediging biedt. Hoe zoeken en tasten velen, vooral jongeren. Jammer genoeg gaan de gedachten uit naar wat niet werkelijk verzadigt. Echter we mogen zeggen dat principiële politiek niet haar tijd gehad heeft. Er zal weer vraag naar zijn. We moeten er gereed voor zijn. Om geen stenen te geven voor brood. Christelijke politiek staat onder hoog bevel: Geeft u hun te eten?

Christelijke politiek. Het is de titel van een partijrede van Ds. Zandt. Hij spaart daarin de eigen mensen niet als hij Dr. Owen aanhaalt en opmerkt: "Wij willen allen gereformeerd zijn, maar waarin zijn wij het? Worden mensen veranderd, vernieuwd en tot God bekeerd door de leer dezer religie? Worden wij daardoor ootmoedig, heilig, ijverig en vruchtbaar in goede werken?"

Christelijke politiek is niet zo maar aan bepaalde politiek. Zij moet zijn politiek beoefend door christenen. Wanneer zijn we christenen? Slechts in vereniging met Christus. Om Zijn Naam te belijden. Om te getuigen tegen alle afgoderij en te spreken van Zijn Wet en Evangelie. Doch ook priesterlijk in niet mindere mate door ons daadwerkelijk in te zetten. Om te doen wat de hand vindt. Ook de geringste werkzaamheden. Al gaat het om dijken en wat voor dingen ook. Gedreven door liefde. Waarvan de hoogte-, lengte-, breedte- en dieptematen niet zijn op te geven. Liefde niet slechts jegens broeders, maar ook jegens allen. Liefde evengoed voor de publieke aak. Tenslotte in vorstelijke strijd. Tegen het duister rijk van satan in deze wereld en tegen zonden, met name ook volkszonden. Christelijke politiek is getuigen, maar niet enkel. Christelijke politiek is belijden, zich wijden en strijden.

Terecht is gezegd dat politiek zich beweegt in de sfeer van de Voorzienigheid. Doch gericht op de Voleinding. Tussen wat geringe restanten nog zijn van de heerlijkheid die was en kleine tekenen en onderpanden van de Gerechtigheid en heerlijkheid die komen. Wanneer wij op ons zelf letten moeten we bescheiden zijn en niet hoog van de toren blazen en niet hard op de borst slaan. Maar er is daarenboven een ander uitzicht. De belijdenis zegt van de Voorzienigheid dat God met Zijn oneindige kracht de mens dient, opdat de mens God dient. Soli Deo Gloria. Akkoord. Doch dan doen wij het niet voor minder als de dichter, die zingt : Alles moet Hem eren ! Laat de ganse aarde voor de Heere vrezan, laat alle inwoners van de wereld voor Hem schrikken. Looft de Heere, al Zijn werken, aan alle plaatsen van Zijn heerschappij.

Want de liefde die dringt bedekt en gelooft en hoopt en verdraagt alle dingen. Hoopt alle dingen, inderdaad.

Vaak, haast dagelijks, gaan wij door mist en nevel. Hoe goed is het voor de ogen, wanneer bij tijd en wijle de Zon van Gerechtigheid doorbreekt en alle dingen verlicht.

Wij vergeten niet dat het ons gaan moet om opleving. Herleving van steeds meerderen in steeds bredere kringen. Opdat alles voor Christus' stoel gebogen mag liggen.

Vragen we niet teveel? Of mogen wij bidden als wij geleerd zijn:

Zult G' uit de dood ons niet herleven doen

*Opdat Uw volk zich weer in U verblij?’
Dat toch, o Heer; Uw goedheid ons bevrij’;
Geef ons Uw heil, en red door Uwe hand,
Uit vrije gunst, het zuchtend vaderland.*

(Psalm 85:2)